

פתח דבר

בשבח והודיה לה' יתברך אנו מוציאים לאור את הכרך הראשון בסדרת "דרך מצותיך - המבואר", הכולל את שלושה-עשר המאמרים הראשונים של הספר "דרך מצותיך - טעמי המצוות".

הספר "דרך מצותיך - טעמי המצוות" חובר על-ידי אדמו"ר הצמח-צדק, הנודע בכינוי זה על שם ספרו שו"ת צמח-צדק המפורסם, נכדו של בעל התניא והאדמו"ר השלישי בשושלת חב"ד. ספר זה נחשב כאחד מספרי היסוד של תורת חסידות חב"ד, ובו נתבארו תוכנן של מצוות התורה על-פי דרך חסידות חב"ד.

הספר מתייחד משאר ספרי חסידות חב"ד בסגנונו השונה. רוב ספרי החסידות נכתבו בסגנון של דרושי חסידות שנאמרו בהקשר לפרשת השבוע או המועדים, כאשר מיד לאחר ה"דיבור המתחיל", עובר המאמר לביאור עמוק מעולמה של החסידות, ובכדי "להיתפס" לעניין, הלומד צריך להתמצא בסגנון הייחודי של דרושי החסידות.

לא כן הספר דרך מצותיך. ספר זה הוא היחיד מספרי אדמו"רי חב"ד שנכתב מלכתחילה כמאמרים בודדים שכל אחד מהם מיועד לביאור נושא מסוים - מצווה אחת מתרי"ג המצוות. שינוי זה בא לידי ביטוי גם במבנה המאמרים: סדר הופעת הביאורים הוא בהתאם לפרטי המצווה על-פי הנגלה ועל-פי הקבלה, כאשר בדרך כלל המטרה היא להגיע לביאור כללי בתוכנה של המצווה.

המאמרים שבספר מיוסדים על דרושי החסידות של אדמו"ר הזקן, כמצוין בכמה מקומות בתוך המאמרים עצמם, אך סידור הדברים ואופן הצגתם הם בצורה שונה לחלוטין. מלבד הוספת ביאורים רבים תוך כדי הצגת הדברים, בהרבה מקרים עצם הסידור והמבנה החדשים יוצרים הבנה מחודשת בכל הנושא. לדוגמה: מצוות מילה, השנייה בכרך זה, היא חיבור של שני מאמרים נפרדים במקורם, אך אדמו"ר הצמח-צדק מחברם יחד ומביאם כהמשך זה לזה, מבסס את שניהם על תמצית עניין המילה כפי שמבוארת בכתבי האריז"ל, ומתוך כך כל הסוגיא מקבלת אור חדש לגמרי.

בחלק גדול מהמצוות שנתבארו בספר זה, סדר הדברים הוא כך: בתחילה מביא אדמו"ר הצמח-צדק את לשון הציווי מהתורה שבכתב, מציין את מנין המצוה על-פי "מנין המצוות" שבספר החינוך, מביא בקצרה את ביאור עניינה של המצווה מספר החינוך או ספר המצוות לרמב"ם, ואחר כך מביא את טעמי המצוות כפי שנתבארו בתורת הסוד - בזהר הקדוש ובכתבי האריז"ל. בשלב זה, מובאים ביאורי הקבלה כפי שהם, בקצרה ובתמציתיות ללא כל ביאור. רק אחר כך מתחילה הצעת הדברים וביאורם על-דרך החסידות, כאשר בדרך כלל לאחר הביאור על-דרך החסידות, הביאורים שהובאו בתחילת המאמר - הביאור על-פי נגלה, ובמיוחד ביאורי הקבלה - מקבלים עומק והבנה מחודשת, ואור החסידות הזורח מהם מוביל להכרת המוח בקשר החזק של הבורא עם הבריאה ומאיר את הלב לעבודת ה'.

יצוין, שכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע הציע בהזדמנויות רבות, שהמתחילים בלימוד החסידות, ילמדו תחילה מתוך ספר זה. וכך כותב הרבי: "ילמדו את ספר דרך מצוותיך לאדמו"ר הצמח-צדק, אשר כתוב הוא בסגנון יותר רגיל ובמידה מסוימה כל ענין מבואר בפני עצמו" (אגרות-קודש חט"ו, עמ' רצג). ובמקום אחר כתב: "בכלל הנה הספר דרך מצוותיך קל לפי ערך ההבנה" (שם ח"ז עמ' קז), ובמקומות אחרים כתב ללמוד "דרושים מסוימים בספר דרך מצוותיך".

*

כאמור, הספר בנוי כביאור על מצוות התורה, אך בחיבור המקורי נמצא ביאור לחלק מהמצוות בלבד, ולא נתברר מדוע דווקא מצוות אלו נבחרו וטעם סדר הופעתן בספר.

חיבור זה, שנכתב על-ידי אדמו"ר הצמח-צדק עוד בצעירותו, בחיי חמיו אדמו"ר האמצעי, בין השנים תקע"ד-תקפ"ח¹, נדפס לראשונה בשנת תרע"א, והוא הראשון שנדפס מבין עשרות ספרי אדמו"ר הצמח-צדק בענייני חסידות. אחר כך הודפס הספר בכמה מהדורות, ובשנת תנש"א הופיע בהוצאה חדשה ומתוקנת, על-פי השוואה לגוף כתב-יד-קודש של אדמו"ר הצמח-צדק, באותיות מרובעות ובפורמט מוגדל, בתוספת מראי מקומות בסוף הספר, הערות ומפתחות. בנוסף, במהדורה הנ"ל נוספו בכמה מקומות בשולי הגיליון הגהות והוספות שהוסיף אדמו"ר הצמח-צדק בכתב-ידו על עותק של החיבור שהיה מצוי בידי בנו אדמו"ר המהר"ש.

יש לציין, שלפעמים מאמר העוסק במצווה מסוימת מבאר כבדרך אגב את עניינן של מצוות אחרות. במהדורה המקורית מופיע מפתח מיוחד בסוף הספר ובו רוכזו כל מצוות אלו. עוד יש לציין, שבהוספות שכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע לספר זה, ונדפסו כהוספה אליו החל ממהדורת תשי"ג, ציין מראי מקומות למאמרי חסידות נוספים בהם נתבארו מצוות נוספות שלא נכללו בחיבור זה. הוספות אלו יבואו גם במהדורתנו בכרך האחרון בע"ה.

1) כך מוכיח כ"ק אדמו"ר זי"ע בהקדמתו למהדורת תשי"ג.

*

למרות סגנונו השונה של ספר זה כאמור, במידה מסוימת הוא עדיין נשאר חתום מאנשים רבים. על-אף הסדר השולט בו, עדיין מוזכרים בו מושגים רבים מופשטים מעולמה של תורת חסידות חב"ד, לעיתים רבות בקיצור נמרץ; כמו כן, קשר העניינים בין נושא לנושא ובין פרק לפרק לא תמיד בולט לכל מעיין; גם ביאורי החסידות לפסוקים ומאמרי חז"ל המצויים לרוב בתוך המאמרים, מובאים לעיתים רבות בקצרה ממש וכמעט בדרך רמז; ובנוסף לכל זאת - ביאורי הקבלה המתומצתים מכתבי האריז"ל, אשר במקרים רבים הם התשתית לביאור כולו, הם בבחינת חידה ומליצה למעינים שלא הורגלו בסגנון זה.

במהדורה הנוכחית, בה מופיעים המאמרים לפי סדרם בחיבור המקורי², מופיע בתחילה המאמר כפי שהוא בתבניתו המקורית, עם פיסוק, פענוח ראשי-תיבות וחלוקה לפסקאות (בדרך אפשר ועל אחריות המערכת בלבד).

בנוסף לכך, הושקעו מאמצים רבים בביאור והסברת המאמרים. לאחר הבאת המאמר כפי שהוא במקור, מופיע המאמר עם פירוש צמוד, המבאר את המושגים העמוקים שבו, מפרש את קישורי העניינים בין הנושאים השונים שמובאים בו, ונותן מבוא להבנת העומק הטמון במהלך המאמר כולו. בהערות בשולי הגליון באו מובאות קצרות ממאמרי חסידות אחרים, ותוספת הסבר לנושאים המבוארים בפנים.

הביאור מבוסס בעיקר על מאמרי אדמו"ר הזקן שנכתבו ברובם על-ידי בנו אדמו"ר האמצעי, אשר עליהם מיוסדים המאמרים שבחיבור זה, כנ"ל, וכן על מאמרי החסידות האחרים של אדמו"ר הצמח-צדק שנדפסו בסדרת הספרים "אור התורה", הכוללת דרושי חסידות לפי סדר הפרשיות ומונה יותר מארבעים כרכים.

בנוסף לכך, במקומות רבים השלמת הביאור היא מתוך מאמרי החסידות של רבותינו נשיאי חב"ד לדורותיהם. כידוע, ביאורי החסידות הולכים ומתרחבים מדור לדור, ובמשך הזמן נוספה הרחבה רבה לסוגיות החסידות שנתבארו בקצרה במאמרי הדורות הראשונים. במקרים רבים הביאור שבספר זה מפרש את גוף המאמר על-פי ביאורים אלו, ולעיתים השלמת הביאור הובאה בהערות בשולי הגליון.

בתחילת המאמרים צוינו מראי-מקומות כלליים לנושא המדובר, ובמהלך הפירוש כולו השתדלנו לציין לכל ביאור את מקורו בפרטיות.

בנוסף, הביאור מפענח בקצרה את ביאורי הקבלה המובאים בתמציתיות בראש המאמרים, ומבאר בשפה בהירה וברורה את פשטי הדברים כפי שהתבארו באריכות יותר במקומם בכתבי האריז"ל ובספרי חסידות.

(2) בחיבור המקורי ישנן כמה מצוות שלא נתבארו בהרחבה, אלא אדמו"ר הצמח צדק ציין מראי מקומות בלבד לדרושי חסידות העוסקים בנושאים השייכים למצוות אלו. במהדורה זו רוכזו כל ציונים אלה, בתוספת תמצית יקיירי הביאורים אליהם ציין המחבר, ונדפסו בסוף הכרך הרביעי של סדרה זו.

חשוב להדגיש: הסברים אלו לביאורי הקבלה נועדו להקל על הבנת פשוטם של דברים, כעין "פירוש המלות", אך מלוא עומקם של הדברים נשאר חתום בשלב הראשון של המאמר, ולשם הבנת תוכן הדברים כראוי יש ללמוד את המאמר כולו. לתועלת הלומדים, במאמרים הפותחים בהבאת ביאורי הקבלה, סומנו פסקאות אלו במסגרת, כך שיהיה ניתן ללמוד את חלקי המאמר השונים בנפרד לאלו החפצים בכך בשלבי הלימוד הראשונים.

בנוסף לכל זה, נוספו אלפי מראי-מקומות - הן למאמרי אדמו"ר הזקן עליהם מיוסדים הביאורים, הן לנושאים שהתבארו בהרחבה במקומות אחרים בתורת החסידות³, והן לפסוקים ומאמרי חז"ל בש"ס, בזהר, כתבי האריז"ל ושאר ספרים.

כמו כן, בסוף כל פרק בא סיכום המועיל לתפיסת רצף העניינים המובאים בפרק. כדרכם של דרושי חסידות, אגב התוכן העיקרי, מתבארים מושגים רבים נוספים לאורה של החסידות. לכן ראינו לנכון להוסיף בסוף כל מאמר רשימת מושגים שנתבארו במאמר, כעין "מפתח עניינים".

כיוון שייחודו של ספר זה הוא ביאור תוכנם הפנימי של מצוות התורה - הוספנו בסוף כל מצווה סיכום המתמקד בתמצות תוכנה של המצווה. סיכום זה אינו לפי סדר הדברים המופיעים במאמר, שלעיתים רבות מתארך ומסתעף לנושאים צדדיים יותר, אלא הוא מרכז ומבליט את הנקודות השונות הפזורות במאמר בהקשר לתוכן המצווה בה הוא עוסק.

*

תורתנו נתונה להרב משה שי' מרינובסקי, הרב זלמן שי' העכט, הרב שמואל שי' וולס והרב אברהם שי' וולף על עזרתם בעריכת והכנת הספר לדפוס.

*

ויהי רצון, שלימוד טעמי המצוות כפי שנתבארו בפנימיות התורה ובפרט בתורת החסידות, יוסיף חיות והתלהבות בקיום המצוות בהידור, ובקרוב ממש נזכה לקיום הכתוב בריש שיר השירים "ישקני מנשיקות פיהו", וכפי שפירש רש"י: "מובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה", בביאת משיח צדקנו שיגלה לנו סוד טעמי המצוות בקרוב ממש.

תורת חב"ד לבני הישיבות

כסלו תשנ"ו

שנת המאה וחמישים להסתלקות אדמו"ר הצמחצדק נ"ע, י"ג ניסן תרכ"ו

(3) בשנים האחרונות יצאו לאור מחדש כמה ספרי חסידות במהדורות מוארות ומוערות ובתוספת מראי מקומות, מפתחות וכו'. כאשר צוין לאחד מספרים אלו במהדורה החדשה, נכתב בפירוש שהכוונה למהדורה זו.

מצות פריה ורביה..... 5

ירידת הנשמה מהעולם העליון לעולם הזה היא ירידה עצומה - "מאיגרא רמא לבירא עמיקתא", אם כן מהי תכליתה של מצוות פריה ורביה בהורדת והולדת נשמות חדשות? * ביאור העניין נעוץ בהבנת מהות האור האלוקי הטמון בעולם הזה, והדברים מתקשרים לתוכן היחוד בספירות העליונות, אשר מעלתו הגדולה מתבטאת בכוח ההולדה הקיים בנשמות ישראל

מצות מילה..... 67

הערלה היא מציאות שנבראה על-ידי הקב"ה בגופו של האדם ומדוע עליו להסירה? * הערלה הגשמית היא השתקפות של ערלה רוחנית, שעניינה הוא כיסוי של "קליפה" המונעת מהאמת האלוקית ש"אין עוד מלבדו" מלהאיר * הקב"ה ברא את האדם באופן שעל-ידי עבודתו האישית הוא מסיר את ה"קליפה" המכסה, מגלה את האמת בנפשו, בגופו ובעולם הגשמי שסביבו, וממשיך אור עליון שלמעלה מגדרי הבריאה בתוך הבריאה

איסור גיד הנשה..... 185

כמו כל דבר בעולם הזה כך גם לגיד הנשה המצוי בירך הבעלי-חיים יש שורש רוחני בעולם העליון, והאיסור לאכול ממנו נובע מ"פגם" שנעשה ב"ירך" זו * פגם זה הוא תוצאה מהפגם ברכו של יעקב, הכולל את כל נשמות ישראל, ובכך נרמז היסוד שעבודת האדם למטה קובעת את ההנהגה למעלה * הביאור מבוסס על דברי הזוהר שהפגם של גיד הנשה הוא בספירת הנצח; על דברי הרמ"ק שמהות הפגם היא סילוק האור למעלה; ועל דברי האריז"ל שהפגם הוא תוצאה של "יחוד אחר באחר"

מצות ציצית..... 221

מדברי חז"ל ששקלו את מצות ציצית כנגד המצוות כולן, ניתן להבין שתוכנה מבטא את כללות עניינן של המצוות * הייעוד של עבודת האדם הוא להמשיך ולגלות את האור ה"סובב כל עלמין" ואת האור ה"ממלא כל עלמין" בבריאה, וזאת על-ידי קיום המצוות ששורשן באור ה"סובב", ועל-ידי לימוד התורה ששורשה ב"אור הממלא" * שני אורות אלה נרמזים בטלית המקיפה את האדם ובחוטי הציצית הנמשכים ממנה * תוך כדי הביאור מתבררת מעלתו הגדולה של תחיית המתים, ומדוע היא ה"תכלית האחרון" על-פי תורת הקבלה והחסידות

מצות תפילין 273

התפילין של ראש ושל יד ש"הקב"ה מניח", הם שני אופנים כלליים בהמשכת האור האלוקי, הבאים כתוצאה משני אופנים בעבודתם של בני-ישראל * שני אופנים אלו משתקפים בביאורי הקבלה אודות ההבדל בין "המשכת מוחין" בספירות המידות, ובין "המשכת מוחין" בספירת המלכות * לאור זאת מתבאר עניינן של פרשיות התפילין, הרצועות השחורות שלהן, וההבדל בין תפילין של יד המונחים במקום מכוסה ובין תפילין של ראש המונחים במקום בולט * בסיום המאמר מתבאר יסוד מרכזי ביחס בין הרצון העליון שבמצוות לבין טעמי המצוות על-פי פנימיות

מצות מצה ואיסור חמץ 385

האמונה היא הכרה של היהודי בעצמותו של הקב"ה המרום מהבריאה ובכיטולה כלפיו, והיא השלב הראשון של היציאה ממיצר הנפש הבהמית * הכרה זו נובעת מהתגלות האלוקות ב"קטנות הדעת" של האדם, והיא מתגלה בו באמצעות המצה, "לחם עוני" שאינו תופח המורה על כיטול * לעומתה, החמץ התופח מורה על הישות המונעת את השרשת האמונה בנפש האדם. זו הסיבה שאפילו תערובת החמץ, המופיעה ב"לבושים" בלבד, נאסרה בפסח * לאחר העבודה בימי ספירת העומר, שהיא שלב נוסף ביציאה ממיצר הנפש הבהמית, מגיע חג השבועות, זמן נתינת התורה שהיא תכלית הגילוי בנשמות ישראל

מצות הקרבת וספירת העומר 449

קרבת העומר הוא מהשעורה, שהיא "מאכל בהמה" ומסמלת "מזון" רוחני עבור נפשו הבהמית של היהודי, בשונה משתי הלחם הבאים מן החיטה שהיא "מאכל אדם" ומסמלת "מזון" רוחני עבור נפשו האלוקית של היהודי * למרות הפער הגדול בין הנפשות, על-ידי ספירת העומר שהיא עבודה מסודרת שלב אחד שלב, יום אחר יום, במשך מ"ט יום, ניתן להמשיך את שער הנו"ן ולהחזיר את כוח המסירות-נפש שבנפש האלוקית אל תוך מציאותה של הנפש הבהמית

איסור שנאת ישראל ומצות אהבת ישראל 497

המצווה לאהוב כל אדם מישראל "כמוך", כמו שאתה אוהב את עצמך, נובעת מאחדותם העצמית של ישראל בשורשם ב"אדם העליון" שעל הכסא * מצווה זו היא המאפשרת ליהודי להתקרב לבוראו, והיא התמצית הפנימית של כל תרי"ג המצוות "ואידך פירושא הוא" * ביאור חדשני ועמוק לדברי הלל "מה דעלך סני לחברך לא תעביד", אך גם מציאותי ומעשי מאוד

איסורי עריות 531

כמו כל דבר בעולם הזה, כך גם עניין היחוד בין דבר לנוקבא, משפיע ומקבל, קיים גם ברוחניות בעולם האצילות * ההבדל התהומי בין העולם האלוקי לבין עולם הפירוד, יוצר את ההבדל בין יחוד הקרובים למעלה לבין יחוד זה למטה: למעלה, היחוד בין הספירות באופן של יחוד הקרובים, הוא תכלית שלימות היחוד; ודווקא מפני מעלתו הגדולה של יחוד זה, בעולם התחתון הוא עלול להביא להתגברות הקליפות והדבר אסור באיסור חמור * על-פי זה מובן מדוע לפני מתן תורה נשא יעקב שתי אחיות * במאמר זה מתבאר תוכן היחוד הרוחני עם אחות אשתו, בתו, אמו ואחותו

מצות פריה ורביה

א

"פרו ורבו כו'". ענין מצות פריה ורביה. הנה אמרו רז"ל "שלשה שותפים באדם: אב מזריע לובן, שממנו עצמות וגידים וצפרנים ומוח שבראשו ולובן שבעין; אם מזריע אודם, שממנו עור ובשר כו'; הקב"ה נותן בו רוח ונשמה כו'".

והנה נודע על-פי מה שכתוב "ונשמות אני עשיתי" שיש באדם ב' נפשות: נפש הבהמית המתלבשת בדם האדם להחיותו, וגם היא שכליות להשכיל כל מיני חכמה שבעולם. ונמשכת מלמעלה - מכחות רוחניים, הוא בחינת "פני שור" שבמרכבה, ו"פני אדם" לארבעתן, שממנו נמשכים נפשות הבהמיות שבישראל. ונפש השנית שבישראל היא "חלק ה' ממעל", כדכתיב "חלק הוי' עמו", כי היא ניצוץ אלקות ממש, ונמשכת מבחינת "כמראה אדם שעל הכסא" "הוא מראה דמות כבוד ה'". וזהו שכתוב "בצלם אלקים עשה את האדם", כי בחינת י' ספירות ד"זעיר אנפין" הם בדמות פרצוף אדם על-דרך משל. וכמו כן גם הנשמה הנמשכת ממנו היא בדמות אדם, ברמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים, וכמו שכתוב בעץ-חיים שכללות הנשמות יחד הם אדם אחד, מלביש לאדם דספירות. ונפש אלקית מתלבשת בנפש הבהמית, שהיא גם כן בחינת אדם ברמ"ח איברים ושס"ה גידים, ועל-ידה מתלבשת באיברי וגידי הגוף הגשמיים, שהם מכוונים ממש בציור ודמיון ודוגמת איברי וגידי הרוחניים של הנפש. וכדאייתא בזהר "דעלמא תתאה כגוונא דעלמא עילאה כו'".

והנה להבין כל זה, וענין פעולת האדם בשעת הזיווג בהמשכת נפש זו, צריך להקדים תחלה ענין ירידת הנשמה לעולם הזה - למה הוא? שהרי נודע שהנשמה טרם ירידתה לגוף היתה עומדת למעלה ונהנית מזיו השכינה, כדכתיב באלהיו "חי ה' אשר עמדתי לפניו", לפי מקומה ומדרגתה - באצילות או בבריאה או ביצירה ועשיה, ולמה זה תרד פלאים בגוף חומרי המסתיר על אור קדושת ה', הנמשך ורודף בטבעו אחר הנאת העולם הזה, שהם מיסודו וטבעו, אשר הם הגורמים הסתר והעלם אלקותו יתברך?

וגם כי באמת כלא הוא כל תענוגי וחמדי העולם הזה - מה שיכול להיות גם אילו חיה אלף שנים בשלוח והשקט ובטח, והיה מלך המלכים עד אשר לא יחסר לו כל מה שבעולם מהתענוגים - אינן כדאי באמת להיות נערכים עם כמות תענוג האלקי שעה אחת, גם במדריגות היותר פחותות שבעולמות הרוחניים. דהיינו כמאמר רז"ל "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה", שרצה לומר אפילו שעה אחת בגן עדן התחתון. וקל-יחומר בגן עדן העליון, אשר אין גן עדן התחתון לו ערוך כלל, עד שבעליית הנשמה מגן עדן התחתון לגן עדן העליון, צריכה לטבול ב"נהר דינור" לשכח על התענוג שבגן עדן התחתון כדי שלא יבלבלו בגן עדן העליון, על-דרך שהעולה מהעולם הזה לגן עדן התחתון צריך מתחלה לשכוח על חיזו דהאי עלמא כידוע בזהר, כי הוא ממש כמו מחשבה זרה שמבלבל כו'. אם כן, יכול כל משכיל על דבר לצייר עוצם הפלאות ערך תענוג הגן-עדן העליון. ויש עוד מדריגות רבות זו למעלה מזו, הגם שלא נזכר בספרים רק ב' בחינות אלו, אבל באמת נודע לנו מפי סופרים קדושי עליון, אשר נהירין להו שבילא דרקיעא, שיש מדריגות לאין קץ, אשר כל אחת היא מעולה מעלה מבחינה שלמטה ממנה. ועל-דרך שאמרו רז"ל "רגלי החיות כנגד כולן כו'", ולזה כיוונו רז"ל באמנם "תלמידי חכמים אין להם מנוחה, שנאמר 'לכו מחיל אל חיל'", בבחינת עליית העולמות להתענג על ה'.

ועוד יובן הפלגת וגודל ערך ירידה זו איך שהיא "מאיגרא רמא לבירא עמיקתא" על-דרך אחר: דהיינו ממה שמצינו שאמרו רז"ל באחר "מוטב דלידייניה וליתי לעלמא דאתי". ורצה לומר, אפילו לגן עדן התחתון. והנה, הדין והיסורים של גיהנם הם מרובים וגדולים מאד, כמו שכתוב באגרת התשובה בשם הרמב"ן, שגם יסורי איוב ע' שנה אינן כדאי אפילו נגד שעה אחת בגיהנם. ומשפט רשעים בגיהנם י"ב חדש הם יותר משמנה, וקרוב לתשעה, אלף שעות. ומשעה שמת אחר בחיי רבי מאיר שהיה קודם רשב"י - כמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות, ותוספות-יום-טוב פרק קמא דשבועות - שהיה רבו של רבי, שהיה רבו של רבי יוחנן שהאריך ימים הרבה, וכשמת הוא פסק קוטרא מקבריה דאחר. וכל זה מוטב גם בשביל תענוג גן עדן התחתון.

צא ולמד כמה נפלאה הפלא ופלא גם מעלת גן עדן התחתון, אשר כדאי וכדאי וטובה מרובה ונפלאה עד מאד, גם לסבול יסורים כל-כך בשבילו בלבד, שאין זה בנוהג בתענוג עולם הזה גם לסבול יסורים מועטים בשבילו, ויאמרו "לא הן וכו'". אלא כי באמת אין ערוך בין תענוג הגופות לתענוג האלקי, גם לתענוג דגן עדן התחתון, וקל-יחומר בן בנו של קל-יחומר בעולמות הרוחניים, אשר גן עדן התחתון אצל גן עדן העליון כערך תענוג דעולם הזה לגבי גן עדן התחתון. וכן על-דרך-זה למעלה מעלה מדרגות עד אין קץ ותכלית. אשר כאשר ישים כל משכיל על דבר לבו בזה ישתומם הפלא ופלא, מה זה היתה ירידת הנשמה ממקום גבוה כל-כך לעולם הזה הגס והחומרי?

אמנם באמת ברוך אלקינו ברוך הוא הטוב ומטיב, וברצונו הפשוט חפץ להטיב לעמו הישראלים, וירידה זו צורך עליה היא - להעלותם עוד מעלה מעלה עד אין קץ ותכלית ממצבם ומעמדם הראשון, אשר עליה זו הוא דוקא על-ידי ירידתם בעולם הזה תחלה. והוא מה שאמרו רז"ל "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא". ואמרו "מכל

מצות פריה ורביה

פרק א

להחיותו, וגם היא שכליות להשכיל כל מיני חכמה שבעולם.

נפש אחת היא "נפש הבהמית", ונכללים בה שני עניינים: (א) היא "המתלבשת בדם האדם להחיותו". והיינו שחיותו הטבעית של הגוף נובעת מנפש זו. לכן היא נקראת "בהמית", כי ממנה באים ענייני טבעי הגוף ונטיותיו - רעב, צמא, עייפות וכדומה, שקיימים גם בבהמה. (ב) בנוסף לכך, נפש זו "היא שכליות להשכיל כל מיני חכמה" מחכמות הטבע.⁷

(7) בתניא שם מוסיף, שמנפש זו הבהמית נמשכות גם המידות הטבעיות (בנוסף להיותה מחיה את הגוף הגשמי) - הן המידות הרעות והן המידות הטובות. וזה לשונו שם: "וממנה באות כל המדות רעות, מארבע יסודות רעים שבה. דהיינו: כעס וגאווה - מיסוד האש שנגבה למעלה; ותאות התענוגים - מיסוד המים, כי המים מצמיחים כל מיני תענוג; והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים - מיסוד הרוח; ועצלות ועצבות - מיסוד העפר. וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם, כמו רחמנות וגמילות חסדים - באות ממנה".

(8) הטעם לכך שגם עניין זה הוא חלק מה"נפש הבהמית", הוא מפני שההשכלות בענייני הטבע הן חלק מעניינה של הנפש הבהמית. כלומר, ענייניו של שכל הנפש הבהמית הוא לשרת את מציאות האדם ומידותיו הטבעיות, וגם עצם כוח ההתחכמות שבה הוא בדברים גשמיים, במציאות ה"יש".

וראה ספר המאמרים עת"ר עמ' כח (בהוצאה החדשה): "ובנפש הבהמית בדרך פרט הוא ההתחכמות איך לבוא לידי איזה דבר תאוה וחמדה כו'. וכן בהשגה שלו, שמשיג את הטוב של הדברים הגשמיים". וראה תניא ריש פ"ו ובביאורים שם. ובכ"מ.

"פרו' ורבו כו'", ענין מצות פריה ורביה. הנה אמרו רז"ל² "שלשה שותפים באדם: אב מזריע לובן, שממנו עצמות וגידים וצפרנים ומוח שבראשו ולובן שבעין; אם מזריע אודם, שממנו עור וכשר כו'; הקב"ה נותן בו רוח ונשמה כו'".

והנה נודע על-פי מה שכתוב: "ונשמות אני עשיתי" שיש באדם ב' נפשות.⁸

בתורת החסידות, דורשים את הכתוב "ונשמות אני עשיתי", "נשמות" לשון רבים, שהכוונה לכל יחיד מישראל. והיינו שבכל אדם מישראל יש שתי נפשות. וממשיך ומבאר את עניינן של שתי נפשות אלו:

נפש הבהמית המתלבשת בדם האדם

(* לכללות המבואר בפ"א - ראה לקוטי תורה בהר מב, א. פ"ב מיוסד על מאמר אדמו"ר הזקן ד"ה "להבין עניין זיווג הנשמות" (מאמרי אדמו"ר הזקן ענינים עמ' קנא ואילך). ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי ב, א. ובתוספת הגהות - ביאורי הזהר לצמח צדק ח"ב עמ' תריב ואילך. וראה גם ספר המאמרים תקס"ט עמ' קלו ואילך (בהוצאה החדשה).

(1) בראשית א, כז-כח. ושם: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשְׁהָ".

(2) נדה לא, א.

(3) כלומר, ביצירת האדם.

(4) ישעיה נז, טז.

(5) ראה תניא סוף פ"א.

(6) ראה לקוטי תורה תצא לו, ד.

ממעל"¹², בדבתיב¹³ "חלק הוי' עמו", כי היא ניצוץ אלקות ממש, ונמשכת מבחינת "כמראה"¹⁴ אדם שעל הכסא" - "הוא מראה דמות כבוד ה'".

בהמשך לכתוב המתאר את ארבע הדמויות שבמרכבה, אומר הכתוב: "וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא, ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה... הוא מראה דמות כבוד ה'". וממדרגה זו, בחינת "אדם" שעל הכסא, נמשכת הנפש האלוקית.

ליתר ביאור: "חיות הקודש", שהן ארבע הדמויות שבמרכבה, למרות מעלתן העצומה, מקומן הוא בעולם הבריאה והן בבחינת נבראים; מה שאי-כך בחינת ה"אדם" שעל הכסא, היא האור האלוקי של עולם האצילות שלמעלה מגדרי הנבראים. והנפש השנית נמשכת משם ולכן היא "חלק ה'".

יתירה מזו: הנשמה היא "חלק ה'" לא רק משום שנמשכה מהקב"ה, אלא בעיקר מפני היותה "ניצוץ אלקות ממש" אף בהיותה כאן בעולם הזה התחתון¹⁵. וכמו ניצוץ אש, שעל אף היותו נבדל מהאבוקה, מכל מקום מהותו היא אש.

וזהו שכתוב "נצלם אלקים עשה את האדם"¹⁶, כי בחינת י' ספירות ד"זעיר אנפין" הם בדמות פרוץ אדם על-דרך משל, וכמו כן גם הנשמה הנמשכת ממנו

ונמשכת מלמעלה מכחות רוחניים, הוא בחינת "פני שור" שבמרכבה, ו"פני אדם" לארבעתן, שממנו נמשכים נפשות הבהמיות שבישראל.

כמו כל הנבראים שבעולם שיש להם שורש בעולמות רוחניים, כך גם הנפש הבהמית, והשורש של נפש הבהמית הוא מ"פני שור שבמרכבה".

ובפרטיות יותר: במראה המרכבה שראה יחזקאל נאמר, שהיו בה ארבע דמויות: אדם, שור, אריה ונשר, ולכל אחת מהן "ארבעה פנים" - "פני אדם", "פני שור", "פני אריה" ו"פני נשר"¹⁰, ושורש הנפש הבהמית הוא מ"פני אדם" שב"פני שור". זו הסיבה לכך שבנוסף לכך שהנפש הבהמית מחיה את הגוף יש בה גם שכל, השייך למעלת האדם.

ואף שהבחינות השונות שבמרכבה הם מלאכים עליונים הבטלים לה' בתכלית, מכל מקום, על-ידי ריבוי ההשתלשלות נמשכת מהם הנפש הבהמית שיש לה תאוות רעות. ונמצא, שלמרות המרחק הגדול ביניהן, מכל מקום כללות ה"ציוור" והתכונות של הנפש הבהמית הם מה"חיות" שבמרכבה.

ונפש השנית¹¹ שבישראל היא "חלק ה'

ויש להעיר, שלפעמים מבואר שבאדם יש "נפש השכלית" שהיא עניין בפני עצמו - ראה לקוטי תורה בחקותי מז, ג (בשם העץ חיים). ד"ה חביב אדם תש"ב. ד"ה ויחלום תש"ח.

(9) יחזקאל א, ה"י.

(10) ראה רש"י ומצודת דוד שם.

(11) הטעם לכך שהנפש האלוקית נקראת "נפש השנית", אף שהיא עיקר מהותו של היהודי, הוא משום שהיא נכנסת לגוף אחרי נפש הבהמית. שהרי הנפש הבהמית נכנסת באדם בשעה שנולד, ואילו הנפש האלוקית מתחילה להיכנס בעת ברית המילה ו"עיקר כניסת נפש הקדושה באדם הוא ב"ג שנים" (שלחן ערוך אדמור"ר הזקן אורח חיים סוף סימן ד במהדרורא תניינא). וראה ספר המאמרים עת"ר עמ' סג.

(12) ע"פ לשון הכתוב - איוב לא, ב. וראה תניא ריש פ"ב.

(13) האזינו לב, ט.

(14) ע"פ לשון הכתוב - יחזקאל א, כ"כח.

(15) ראה המשך תרס"ו עמ' תרה (בהוצאה החדשה) ובנסמן שם, שגם כאשר הנשמה יורדת ונעשית בבחינת נברא, הרי זה "אלוקות שנעשה נברא". וראה להלן פ"ב הערה 130.

(16) נח ט, ו.

שהיא גם כן נחנית אדם ברמ"ח איברים ושם"ה גידים, ועל-ידיה מתלבשת באיברי וגידי הגוף הגשמיים, שהם מכוונים ממש בציור ודמיון ודוגמת איברי וגידי הרוחניים של הנפש. וכדאיתא בזהר "דעלמא תתאה כגוונא דעלמא עילאה כו"²¹.

הנפש האלוקית נעלית מכדי שתוכל להתלבש בגוף הגשמי. לכן, כדי להתלבש ולפעול בגוף, עליה להתלבש בנפש הבהמית שמצד אחד היא רוחנית, ומצד שני עניינה הוא להחיות גוף גשמי בפועל ממש. בנפש הבהמית יש גם כן רמ"ח כוחות ושם"ה גידים רוחניים, בהתאם לכוחות וגידים אלה שבנפש האלוקית, ועל-ידי כך נעשית ההתלבשות ברמ"ח איברים ושם"ה גידים גשמיים, ה"מכוונים ממש" בצורתם לכוחות ולגידים הרוחניים. וכידוע, שכל איבר גשמי תואם לכוח הרוחני המלוכש בו: המוח הגשמי הוא 'כלי' להשראת כוח השכל הרוחני, והיד הגשמית היא 'כלי' להשראת כוח התנועה הרוחני, ועל-דרך-זה שאר כוחות.

וכיוון שכוחות הנפש האלוקית מתלבשים בכוחות הנפש הבהמית המכוונים כנגדם, ובאמצעותם נעשית ההתלבשות באיברים הגשמיים שהם בבחינת 'כלי' אליהם, נמצא שאיברי הגוף והכוחות של הנפש הבהמית הם כלי ביטוי לעניינים הרוחניים-אלוקיים של הנפש האלוקית²². עניין זה תואם לדברי הזהר ש"עלמא תתאה כגוונא דעלמא עילאה": הרובד הגשמי של המציאות - העולם התחתון, הוא השתקפות וביטוי למושגים עליונים אלוקיים של העולם העליון.

(22) = העולם התחתון כמו העולם העליון. זהר ח"א לה, א.

(23) עניין זה בא לידי ביטוי בלימוד התורה וקיום המצוות, שהם הפעולות הנעשות מצד עניינה של הנפש האלוקית באמצעות הנפש הבהמית והגוף. ראה תניא פל"ה. פל"ז.

היא בדמות אדם - ברמ"ח איברים ושם"ה גידים רוחניים. וכמו שכתוב בעין-חיים שכללות הנשמות יחד הם אדם אחד¹⁷, מלביש לאדם דספירות.

שורש הנשמה האלוקית הוא בדרגת "זעיר אנפין"¹⁸ שבעולם האצילות, הכולל את שש המידות העליונות, המהוות יחד מדרגה שלמה אחת המורכבת בעצמה מעשר ספירות¹⁹ המכונה "פרצוף אדם"²⁰. וכך גם הנשמה האלוקית שבאדם למטה היא בדמות "אדם", מעין "פרצוף אדם" שלמעלה. ובפרטיות יותר, בנשמה כלולות תרי"ג בחינות רוחניות שונות - רמ"ח "איברים" ושם"ה "גידים" רוחניים.

זהו פירוש הכתוב "בצלם אלקים עשה את האדם": נשמת האדם היא "בצלמו" של הקב"ה - ז"א דאצילות²¹.

עניין זה מבוסס על המבואר בכתבי האריז"ל, שכללות נשמות ישראל הן אדם אחד שבו מלוכש אדם העליון - הספירות האלוקיות של עולם האצילות. ומכך נלמד, שגם כל נשמה פרטית היא ענף המסתעף מ"אדם" זה.

ונפש אלוקית מתלבשת בנפש הבהמית,

(17) ראה להלן מצות אהבת ישראל (עמ' 510) בשם האריז"ל (בטעמי המצות פרשת קדושים): "ועל-דרך-זה יובן גם כן בנשמות ישראל שהם קומה שלימה ביחד. והגם שיש בה רמ"ח איברים מיוחדים, הרי הם כלולים זה מזה. וכמו על-דרך משל בגוף אחד, שהגם שהוא בהתחלקות ציור איברים - ראש ורגלים וידיים וצפרנים, מכל מקום, כל אחד כלול מזולתו, שביד יש חיות מעין הרגל על-ידי הוורידים שנמשכו בו, וכן בשאר כל האיברים".

(18) להלן בראשי תיבות - ז"א.

(19) ראה עין חיים שער המלכים (שי"א) פ"ה.

(20) הטעם שמכונים בשם זה - "זעיר אנפין" [= פנים קטנות] - ראה להלן מצות תפילין פ"ב (עמ' 329) ובהערה 80 שם. לביאור עניין "פרצוף אדם" - ראה לקוטי תורה אמור לו, ג ואילך.

(21) בעניין זה ראה עוד להלן סוף פ"ב (עמ' 55).

עבודתן הוא בכיטול וקבלת עול מלכות שמים - שורשן בעולם העשיה; נשמות שעיקר עבודתן הוא באהבה ויראה - מקומן בעולם היצירה; נשמות שעיקר עבודתן הוא בהתבוננות בגדולת ה' - מקומן בעולם הבריאה; ונשמות הצדיקים שעובדים את ה' בכיטול שלמעלה מטעם ודעת, בחינת "מרכבה" - מקומן בעולם האצילות.

וממקום עליון זה ירדה הנשמה להתלבש בגוף חומרי, הנמשך לעניינים גשמיים "שהם מיסודו וטבעו", ולכן הוא מרגיש שייכות טבעית וחזקה אליהם. גם כאשר האדם ישיג אלוקות בהיותו בעולם הזה, הרי השגה זו תהיה נמוכה הרבה יותר מהשגת הנשמה בהיותה למעלה. אם כן, מתעוררת השאלה: למה הוריד הקב"ה את הנשמה ירידה עצומה כזו "מאיגרא רמא לכירא עמיקתא"²⁷?

וגם כי באמת בלא הוא כל תענוגי וחמדי העולם הזה - מה שיכול להיות גם אילו חיה²⁸ אלף שנים בשלוח והשקט וכמה, וחיה מלך המלכים עד אשר לא יחסר לו כל מה שבעולם מהתענוגים - אינן כדאי באמת להיות נערכים עם כמות תענוג האלקי שעה אחת, גם במדרגינות היותר פחותות שבעולמות הרוחניים.

מלבד זאת שההתלבשות בגוף הגשמי "הנמשך ורודף בטבעו אחר הנאת העולם הזה" מסתירה על האלוקות ואינה מאפשרת

²⁷ יעוד ופדיון אמה העבירה. המשך תער"ב ח"א עמ' קמה ואילך. וראה תניא פל"ט.

²⁷ ואף-על-פי שירידת הנשמה למטה היא לצורך בירור וזיכוך העולם - "לעשות לו יתברך דירה בתחתונים" (כמבואר בתניא פל"ז), מכל מקום, יש מקום לשאלה: כיון שהקב"ה הוא "טבע הטוב להיטיב", אם כן כיצד ייתכן שהשלמת מטרה זו נעשית על-ידי ירידה שנעשית בנשמה?

²⁸ היה חי.

והנה להבין כל זה, וענין פעולת האדם בשעת הזיווג בהמשכת נפש זו, צריך להקדים תחלה ענין ירידת הנשמה לעולם הזה - למה הוא? שהרי נודע שהנשמה טרם ירידתה לגוף היתה עומדת למעלה ונהנית מזיו השכינה, כדכתיב באלהו "חי ה' אשר עמדתי לפניו"²⁴, לפי מקומה ומדרגתה - באצילות או בכריאה או ביצירה ועשיה, ולמה זה תרד פלאים בגוף חומרי המסתר על אור קדושת ה', הנמשך ורודף בטבעו אחר הנאת העולם הזה, שהם מיסודו וטבעו, אשר הם הגורמים הסתר והעלם אלקותו יתברך?

הנחת היסוד הנ"ל, שתוכן פעולותיהם של איברי הגוף הוא ביטוי לכוחות הנפש האלוקית המלוכשת באיברים, מלמדת שגם פעולת הזיווג, כאשר היא נעשית על-פי ציווי התורה, היא ביטוי לפעולה רוחנית עליונה שתוכנה שייך להמשכת נפש עליונה זו למטה, כפי שיתבאר להלן בהמשך המאמר.

אך לפני הבנת המשמעות הפנימית של פעולת הזיווג, יש להקדים ולבאר תחילה מהו עניין ירידת הנשמה לעולם הזה התחתון²⁵, אחר שקודם לכן היא הייתה בעולמות העליונים, מופשטת מן הגשם ומתענגת מהשגת גדולת הבורא.

ובפרטיות יותר, מקומה של הנשמה לפני ירידתה למטה הוא באחד מארבעה עולמות עליונים: אצילות, בריאה, יצירה ועשיה, כל נשמה בהתאם לדרגתה²⁶: נשמות שעיקר

²⁴ מלכים"א יז, א.

²⁵ בפ"א יבאר שאלה זו - מדוע ירדה הנשמה למטה, ובפ"ב יבאר את תוכנה הרוחני של פעולת הזיווג וכיצד יש בכוחה לפעול את המשכת הנשמה למטה.

²⁶ חילוק זה בין הנשמות משתקף גם בעבודתן את ה' לאחר ירידתן להתלבש בגוף - ראה להלן מצות

וההשגה הקודמת], מאחר שאין ערך בין גן עדן התחתון לעליון³¹.

העובדה שיש צורך לשכוח את התענוג של הדרגה התחתונה לפני העלייה לדרגה הבאה, מלמדת שהמרחק ביניהן הוא באי-ערוך. כאשר העלייה היא לדרגה שיש ערך בינה לדרגה התחתונה, העלייה לא מותנית בהתנתקות ושכחה של הדרגה הקודמת. אדרבה, עניינה של הדרגה הראשונה מסייע לדרגה הבאה אחריה. למשל: כאשר אדם לומד סברא אחת, סברא זו מסייעת להבנת סברא עמוקה יותר המשתלשלת ממנה; אולם כאשר הדרגה השנייה היא באי-ערוך לראשונה - על האדם להתנתק מהדרגה הראשונה לגמרי, וכל קשר עמה יפריע לקבל ולהשיג את הדרגה השנייה³².

על-דרך שהעולה מהעולם הזה לגן עדן התחתון צריך מתחלה לשכוח על חיזו דהאי עלמא³³ כידוע בזהר³⁴, כי הוא ממש כמו מחשבה זרה שמבלבל בו. אם כן, יכול כל משכיל על דבר לצייר עוצם הפלאות ערך תענוג הגן-עדן העליון.

המרחק בין גן עדן התחתון לעליון דומה במובן מסוים למרחק בין עולם הזה הגשמי

(31) ספר המאמרים תקס"ח ח"ב עמ' תתקסב.

(32) וכפי שמסופר בגמרא (בבא מציעא פה, א) על ר' זירא, שכאשר עלה לארץ ישראל התענה מאה תעניות על-מנת לשכוח את התלמוד הבבלי, כדי שלימודו הקודם לא יפריע לו ללמוד את התלמוד הירושלמי, שהוא נעלה באי-ערוך אליו.

וראה המשך תרס"ו עמ' טו: "שבכל עליה מתחתון לעליון צריך להיות בחינת דבר מה מפסיק ומבדיל ביניהם, שעל-ידו יבוא התחתון לביטול מציאותו לגמרי עד שישכח על מהותו ומדריגתו הראשונה לגמרי, ואז יעלה למעלה במדריגת העליון".

(33) = מראה עולם הזה.

(34) ח"א רא, א. ח"ב ריא, ב. תקוני זהר בהקדמה (ד, א).

לנשמה להרגיש שייכות לזיו השכינה, הרי שעצם המציאות של עולם הזה נחותה ונמוכה לאי-ערוך ממקומה של הנשמה בהיותה למעלה.

התענוג הכי נעלה והכי שלם שבעולם הזה ("כל תענוגי וחמדי העולם הזה") למשך זמן ארוך ביותר ("אלף שנים") אינו בערך כלל כלפי תענוג אלוקי, אפילו לשעה אחת, גם כפי שהוא בדרגתו הנמוכה ביותר.

דהיינו כמאמר רז"ל²⁹ "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה", שרצה לומר אפילו שעה אחת בגן עדן התחתון. וקל וחומר בגן עדן העליון, אשר אין גן עדן התחתון לו ערוך כלל, עד שבעליית הנשמה מגן עדן התחתון לגן עדן העליון, צריכה לטבול ב"נהר דינור"³⁰ לשבח על התענוג שבגן עדן התחתון כדי שלא יבלבלו בגן עדן העליון.

לשון המשנה בנוגע לעולם הבא הוא "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא", והיינו שאפילו "שעה אחת" בעולם הבא עדיפה על "כל חיי עולם הזה". יתירה מזו: הניסוח "קורת רוח בעולם הבא" כולל גם את הדרגה הנמוכה ביותר בגן עדן, גן עדן התחתון; על-אחת-כמה-וכמה כאשר מדובר על גן עדן העליון, שאי-ערוך בינו לגן עדן התחתון.

דבר זה ניתן ללמוד מכך שבכדי לעלות מגן עדן התחתון לגן עדן העליון, על הנשמות לטבול תחילה ב"נהר דינור" כדי לשכוח את "ענייני ההשגות דגן עדן התחתון בעלותן לגן עדן העליון". "ואם היו זוכרים גם קצת מההשגות שלהם בגן עדן התחתון - לא היו יכולים לקבל אור וזיו השכינה שבגן עדן העליון, מפני הבלבול שהיה מבלבלם

(29) אבות פ"ד מ"ז.

(30) = נהר של אש. דניאל ז, י. וראה חגיגה יג, ב.

ממנה. ועל-דרך שאמרו רז"ל⁴⁰: "רגלי החיות כנגד כולן בו".

לאמיתו של דבר, ישנן דרגות רבות נוספות בעולמות הרוחניים, למעלה מעלה עד אין קץ. כפי שעולה מתוך דברי הגמרא: "מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה, ועוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה, וכן בין כל רקיע ורקיע. למעלה מהן [מכל הרקיעים] חיות הקדש: רגלי החיות כנגד כולם, קרסולי החיות כנגד כולם, שוקי החיות כנגד כולם, רכובי החיות כנגד כולם, ירכי החיות כנגד כולם, גופי החיות כנגד כולם, צוארי החיות כנגד כולם, ראשי החיות כנגד כולם, קרני החיות כנגד כולם. למעלה מהן כסא כבוד: רגלי כסא הכבוד כנגד כולם, כסא הכבוד כנגד כולם. מלך א-ל חי וקים רם ונשא שוכן עליהם".

על כל דרגה נאמר שהיא נעלית מהדרגה שתחתיה לא רק במידה מסוימת, אלא היא כנגד כל הדרגות התחתונות כולם. ונמצא, שכל דרגה נעלית באין-ערוך מזו שתחתיה, והן כולם בהשוואה אחת כלפיה.

ולזה כיוונו רז"ל באמרום "תלמידי חכמים אין להם מנוחה, שנאמר⁴¹: "ילכו מחיל אל חיל"⁴², בבחינת עליית העולמות להתענג על ה'.

המשמעות האמיתית של "הליכה" היא - עלייה לדרגה שבאין-ערוך. שהרי בהליכה האדם עוזב לגמרי את המקום הקודם ועובר למקום אחר. וזו משמעות הכתוב "ילכו מחיל אל חיל": עליית התלמידי-חכמים בעילוי אחרי עילוי בלי סוף, היא עלייה מדרגה לדרגה כאשר כל דרגה היא באין-ערוך לדרגה הקודמת.

(40) חגיגה יג, א.

(41) תהלים פד, ח.

(42) ברכות סד, א.

לגן עדן התחתון הרוחני, שמפני ריחוק הערך ביניהם, לפני עליית הנשמה אליו עליה לשכוח כל "חיוזו דהאי עלמא". "היות שגן עדן הוא מובדל ומרומם לגמרי בערך מגשמיות עולם הזה השפל", לכן "אי-אפשר שיעלו לשם בלתי שישכחו תחלה מכל גשמיות העניינים שקיבלו בעולם הזה, ויהיו מופשטים מהם בתכלית". ודבר זה נעשה על-ידי הטבילה בנהר דינור, "שטבילה זו משכח מאתם כל עניין וציור גשמי". ו"אילו לא נפשט מהם ההגשמה - הרי היתה הגשמה זאת מבבלת אותם בעלותם שם ליהנות מזו גן עדן התחתון"³⁵, ועל-דרך שמחשבה זרה בענייני עולם הזה מפריעה ומבבלת לגמרי לדביקות רוחנית בשעת התפילה וכיוצא בזה³⁶.

ומכך שגם המעבר מגן עדן התחתון לגן עדן העליון מצריך טבילה בנהר דינור, מובן שגן עדן העליון מופלא ומרומם באין-ערוך מגן עדן התחתון.

ויש עוד מדריגות רבות זו למעלה מזו. הגם שלא נזכר בספרים רק³⁷ ב' בחינות אלו³⁸, אבל באמת נודע לנו מפי סופרים קדושי עליון, אשר נהירין להו שבילא דרקיעא³⁹, שיש מדריגות לאין קץ, אשר כל אחת היא מעולה מעלה מבחינה שלמטה

(35) המשך תרס"ו שם.

(36) ראה ספר המאמרים שם, שכמו "שהעניינים הגשמיים שעסק בהם כל היום, הרי הם מבבללים אותו ממילא בתפלה, גם שעומד לפני ה' באמת להתפלל; כמו כן כל רושם מחיוזו דהאי עלמא מעניינים הגשמיים (אפילו מה שהיה בהעברה בעלמא - שזוהו הנקרא "חיוזו דהאי עלמא"), הרי זה מבבלל להנשמה מבחינת העונג העליון שבגן עדן".

(37) = אלא.

(38) גן עדן התחתון וגן עדן העליון.

(39) = נהירים להם שבילי הרקיע. ע"פ ברכות נח,

ב. ומשמעות הדברים היא, שיש להם ידיעה והכרה במדרגות ועולמות רוחניים.